

cartographia^{TK}
TANKÖNYVKIADÓ

térKéptelen(?) TRIANON

1920

2020

Készítette és kiadja a Cartographia Tankönyvkiadó Kft.
Budapest, 2020

A kiadvány szerkesztésében részt vettek:
Fazekas Tamás, Gaál Zoltán, Hidas Gábor, Huszár László, Sasi Attila

Szöveg: Száray Miklós

Lektor: Romsics Ignác

A kiadásért felel: Gárgyán Imre ügyvezető

Borító: Gaál Zoltán, Szőke András

Készült a Dürer Nyomda Kft.-ben, Gyulán.
Felelős vezető: Aggod István

Minden jog fenntartva © Cartographia Tk. Kft., Budapest
A kiadó írásbeli engedélye nélkül tilos a kiadványt részben vagy egészben sokszorosítani,
vagy bármilyen módon rögzíteni és hasznosítani.

ISBN 978 963 262 563 8

Levélcímkünk: Cartographia Tankönyvkiadó Kft., 1095 Budapest, Soroksári út 48.
E-mail: kiado@carto.hu; Honlap: www.carto.hu

A történelem időben és térben zajló folyamat. Az események egymásutánosságának megértését a kronológia segíti elő, azok térbeliségének dimenzióit pedig a kartográfia mutatja be. A térképek tartalmi és technikai szempontból egyaránt sokfélék lehetnek. Ismerünk többkötetes összeállításokat, amelyek az egész világ történelmének térbeli alakulását ábrázolják, és olyanokat is, amelyek egy-egy országot, egy-egy régiót vagy éppen egy-egy korszakét. Viszonylag ritkák azonban az olyan térképgyűjtemények, amelyek egyetlen esemény okait, jelentőségét és következményeit firtatják. A Cartographia Tankönyvkiadó *TérKéptelen Trianon?* című kollektívája ezek közé tartozik. A vállalkozás apropója nyilvánvalóan a trianoni békeszerződés megszületésének centenáriuma, indítéka azonban e sorsdöntő és máig ható esemény megismertetésének és megértetésének az elősegítése. A 86 színes térkép és a hozzájuk tartozó, ugyancsak színes grafikonok és diagramok plasztikusan mutatják be az 1920-as döntés távolabbi és közvetett okait, a háború előtti és alatti elképzeléseket Közép- és Kelet-Európa új állami elrendeződéséről, a Kárpát-medence 1918–1919-es hatalmi-politikai viszonyait, az 1919-es párizsi békekonferencián felmerülő elképzeléseket és ezek végeredményét, vagyis az új magyar határokat, s végül ezek vízrajzi, gazdasági, etnikai, kulturális és egyéb következményeit. A folyamat ábrázolását a tágabb környezet, a Habsburg, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia, valamint néhány esetben egész Közép- és Kelet-Európa helyzetének a felvillantása keretezi. Az összeállítást kísérő tanulmány a verbalitás szintjén mondja el ugyanazt, amit a térképek és mellékleteik a vizualitás formanyelvén. A kettő külön-külön is megállná a helyét, így, egymás mellé helyezve azonban olyan szinergikus többletet nyújtanak, ami a témában kevésbé jártas érdeklődők számára is könnyen érthetővé teszi a kötet mondanivalóját.

Biztos, hogy a 100. évforduló sok kiadót és szerzőt ösztönöz arra, hogy a békeszerződésről, illetve annak egy-egy aspektusáról vagy mozzanatáról különféle kiadványokban számot adjon. Unikális jellegénél és formai igényességénél fogva a Cartographia Tankönyvkiadó vállalkozása azonban ezek közül is kiemelkedik. Nemcsak a történelemtanárok számára nélkülözhetetlen kézikönyv, hanem megkerülhetetlen azok számára is, akik egyszerűen csak tudni és érteni akarják, hogy a történelem lehetőségei közül miért éppen az vált valóra 1920-ban, ami, s hogy ez milyen máig ható következményekkel járt.

Romsics Ignác

Tartalomjegyzék	4
Természeti adottságok, történeti előzmények	
A Kárpát-medence hegy- és vízrajza, valamint mai politikai határai	6
Medence a Kárpátok ölelésében	8
A magyar állam határai	8
Magyarország határai (1038, 1290, 1490, 1568, 1778, 1910)	
Az etnikai kép változása	10
Magyarország népei a XI. században	
Magyarország népei a XV. században	
Települések a török uralom előtt és után	
Nemzetiségek a XVIII. század elején (a betelepítések előtt)	
Betelepülés, belső vándorlás a XVIII. században	
Nemzetiségek a XVIII. század végén	
Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchiában	
A Habsburg Birodalomtól az Osztrák–Magyar Monarchiáig	14
A Habsburg Birodalom 1815-ben	
Magyarország a Habsburg Birodalomban	
Az Osztrák–Magyar Monarchia országai és tartományai 1910-ben	
A Monarchia nemzetiségei 1910-ben	
A Monarchia vallásai 1910-ben	
Az Osztrák–Magyar Monarchia	16
Az Osztrák–Magyar Monarchia országai és tartományai 1910 körül	
A vasúthálózat fejlődése Magyarországon (1867, 1877, 1887, 1913)	
Elképzelések a birodalom átalakítására	18
Wesselényi Miklós tervezete (1843)	
František Palacký első tervezete (1848)	
František Palacký második tervezete (1849)	
Kossuth Lajos Dunai Föderáció terve (1862)	
Aurel Popovici tervezete (1906)	
A nagyhorvát trialista elképzelés	
A polgárosodás hatásai Magyarországon	20
Magyarország kultúrája 1900 körül	
A lakosság vándorlása és a városiasodás (1867–1914)	
A budapesti agglomeráció	
Népsűrűség 1910-ben	
Felekezeti kép	22
A vallások 1910-ben	
A magyarság aránya és néprajzi csoportjai	24
A magyar anyanyelvűek aránya (1910)	
Magyar néprajzi tájak és csoportok; Magyar nyelvjárások	
Nemzetiségek a dualista Magyarországon	26
A nemzetiségek 1910-ben	
Románok	
Szlovákok	
Horvátok	
Szerbek	
Németek és egyéb nemzetiségek	
Ruszinok	
A nyelvhasználat	30
Anyanyelvi megoszlás országrészenként (1910)	
A csak anyanyelvűkön tudók aránya (1910); A magyarul tudók és a magyar anyanyelvűek aránya (1910)	
Az antant és a környező országok céljai a világháború alatt	
Hadviselő felek és háborús célok	32
Európa az I. világháború alatt	
Francia elképzelés (1914)	
Orosz elképzelés (1914)	
Szerb elképzelés (1914)	
Brit elképzelés (1916)	
A szomszédok igényei, az antant ígéretei	34
Cseh területi igények a béketárgyalások előtt	
A szláv korridor terve (1919)	
Osztrák területi igények (1918)	
Román területi igények	
Szerb területi igények	
A területi követelések összegzése	36
A szomszédos államok hivatalos területi követelései Magyarországgal szemben	
Közép-Európa átrendeződése az I. világháború után	
Az európai béke jellemzői	37

Amerikai elképzelés az OMM föderalista átalakulására (1918)
 Kelet-Közép- és Délkelet-Európa népei és az I. világháború előtti határok
 Kelet-Közép- és Délkelet-Európa népei és a párizsi békeszerződések utáni határok
 Határváltozások az I. világháború után

A történelmi Magyarország felbomlása

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása	42
Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása (1918)	
Az összeomlás és megoldási javaslatok	43
Magyarország (1918–1919)	
Az új Magyarország mint „Keleti-Svájc” (14 kantonos terv) (A Jászi-féle nemzetiségi minisztérium tervezete)	
A Jászi-féle „Tót Impérium” tervezete	
Magyarország (1919–1920)	

A trianoni békeszerződés és következményei

A békeszerződés körülményei	46
Amerikai határjavaslat (1918. október)	
Brit határjavaslat (1919. február)	
Magyar határmódosítási igények (a francia–magyar titkos tárgyalások során, 1920. április)	
Magyarország felosztása	48
Magyarország felosztása a trianoni békeszerződés szerint (1920. VI. 4.)	
Népszavazás, területcseré, határkiigazítás	50
Nyugat-Magyarország (1921–1923)	
A trianoni határ módosításai Vas megyében (1922–1923)	
A soproni népszavazás (1921. december 14.)	
Somoskő visszacsatolása (1924. február 15.)	
A szülőföldről a hazába menekülők	51
Magyar menekültek az elcsatolt területekről	
A közigazgatás torzulása	52
A megyerendszer és a trianoni határok	
Az új megyerendszer a békeszerződés után	
A településszerkezet torzulásai	53
Magyarország 1910. évi városhálózata és a trianoni határok	
A vasúthálózat torzulása	54
Magyarország vasúthálózata és a trianoni határok	
A kisantant államok vasúti kapcsolatai	
A gazdasági következmények – vízgazdálkodás, mezőgazdaság	56
A Kárpát-medence vízyűjtő területei	
Mezőgazdaság	
A gazdasági következmények – bányászat és ipar; iparfejlesztés; hitelintézetek	58
Ipar és bányászat	
Iparfejlesztés, iparoktatási intézmények	
A hitelintézetek tőkeállománya	
Felekezeti kép és az új határok	61
A felekezetek megoszlása a békeszerződés előtt és után	
A magyarországi római katolikus egyház (1910)	
A magyarországi görögkatolikus egyház (1912)	
A magyarországi ortodox egyházak (1910)	
A magyarországi református egyház és az unitárius felekezet (1910)	
A magyarországi evangélikus egyház (1910)	
Az izraelita vallásúak aránya (1910)	
Köztes-Európa a békekötések után	64
Területi nyereségek az I. világháború után	
Európa az I. világháború után	
A revízió gondolata	65
A magyarság Trianontól napjainkig	66
Magyarok a Kárpát-medencében (XX. század)	
Kelet-Közép- és Délkelet-Európa népei és a mai határok (2010)	

Mellékletek

Magyarország nemzetiségi térképe az 1910. évi népszámlálás alapján, a népsűrűség figyelembevételével	70
Kiemelkedő magyar személyiségek születési helyei a Kárpát-medencében	72
Magyar történelmi és irodalmi emlékhelyek, könyvtárak a Kárpát-medencében	74
Trianon statisztika	76

Forrásjegyzék	77
----------------------------	----

Jegyzetek, hivatkozások	78
--------------------------------------	----

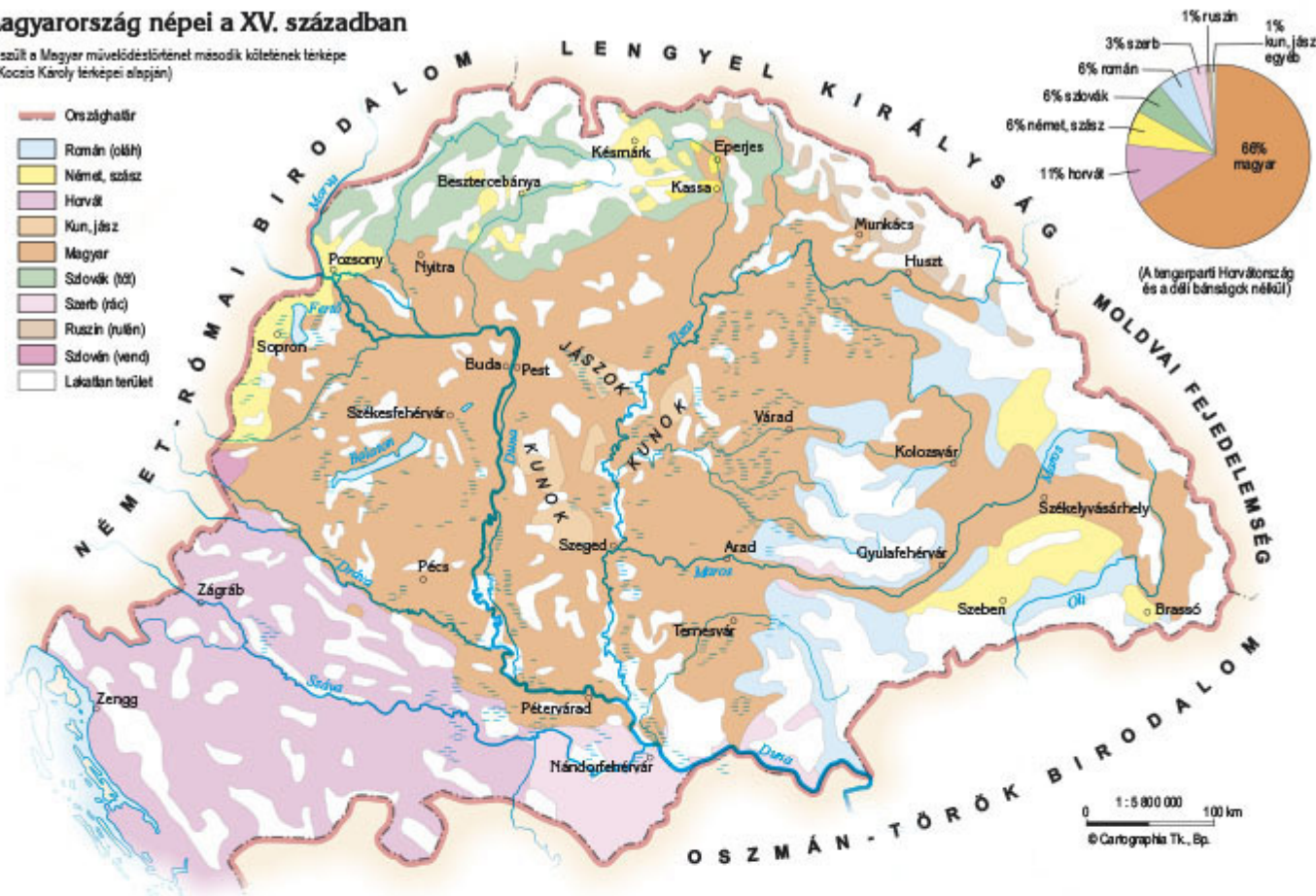
Térképek jegyzéke	80
--------------------------------	----

Magyarország népei a XV. században

(Készült a Magyar művelődéstörténet második kötetének térképe és Kocsis Károly térképei alapján)

- Országhatár
- Román (oláh)
- Német, szász
- Horvát
- Kun, jász
- Magyar
- Szlovák (tót)
- Szerb (rác)
- Ruszin (rutén)
- Szlovén (vend)
- Lakatlan terület

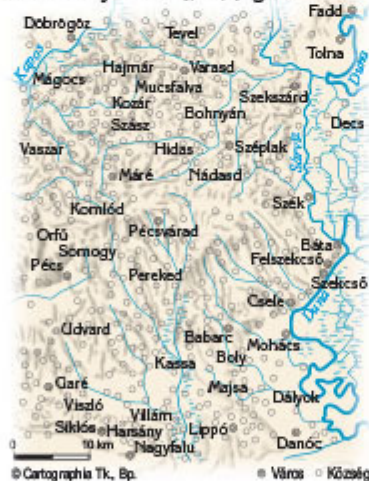
Települések a török uralom előtt és után

(Hömen Béni és Szelefi Gyula nyomán)

Buda környéke a XV. sz. végén

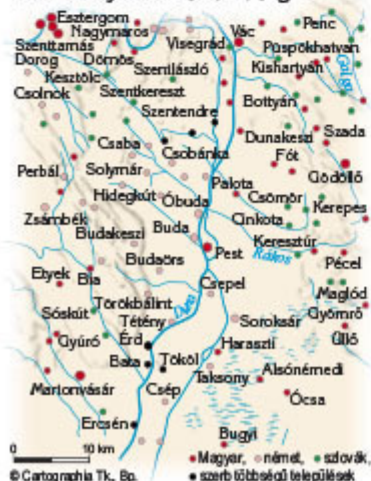
Pécs környéke a XV. sz. végén

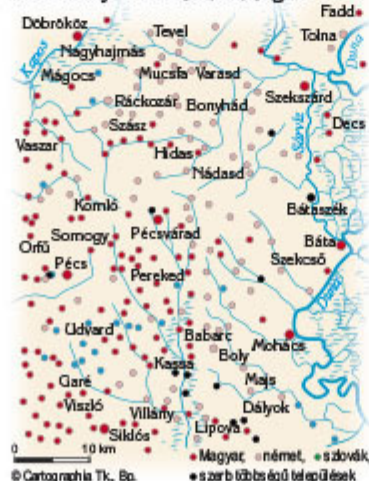
Bihar vármegye 1692-ben

Buda környéke a XVIII. sz. végén

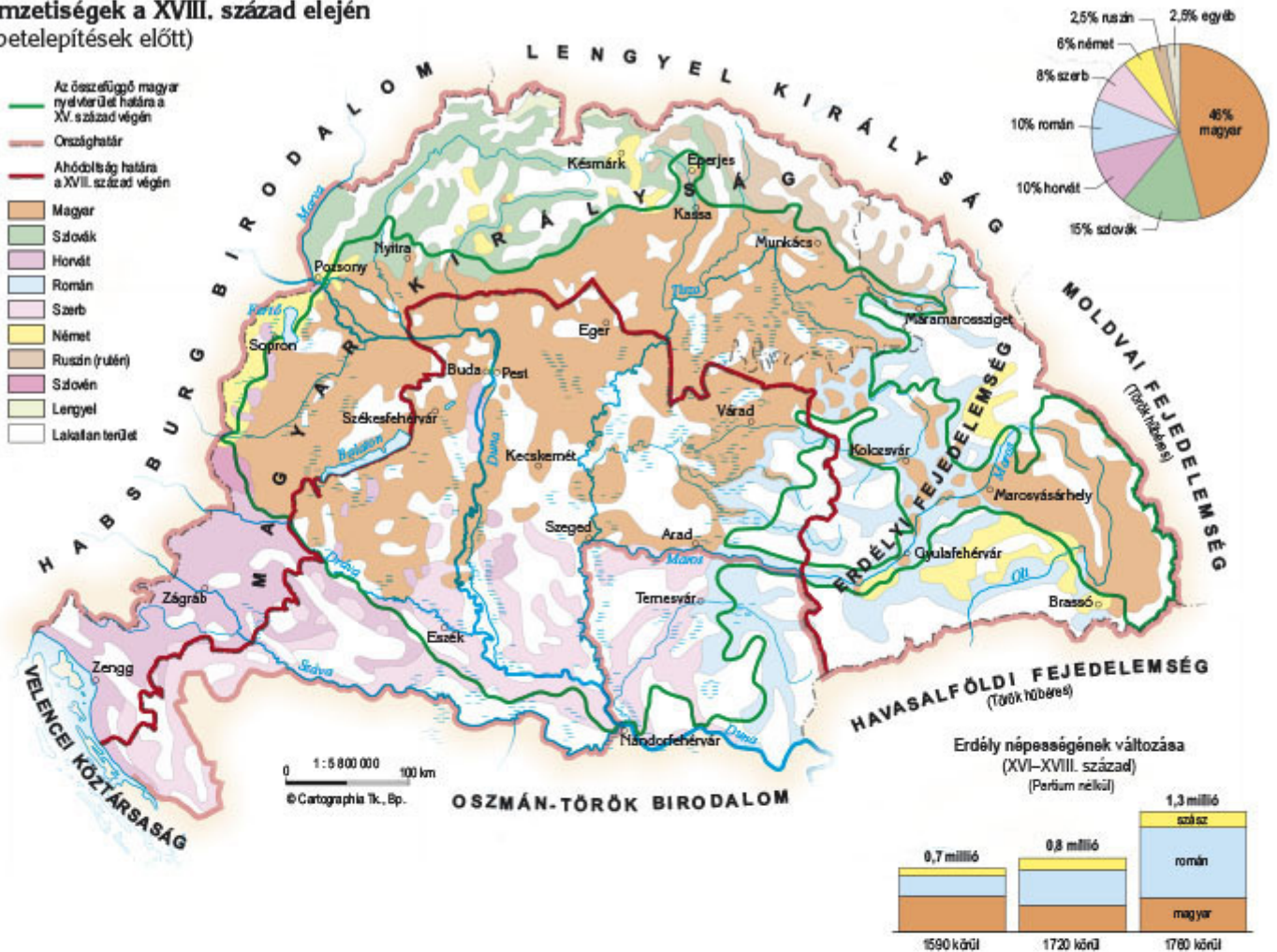
Pécs környéke a XVIII. sz. végén

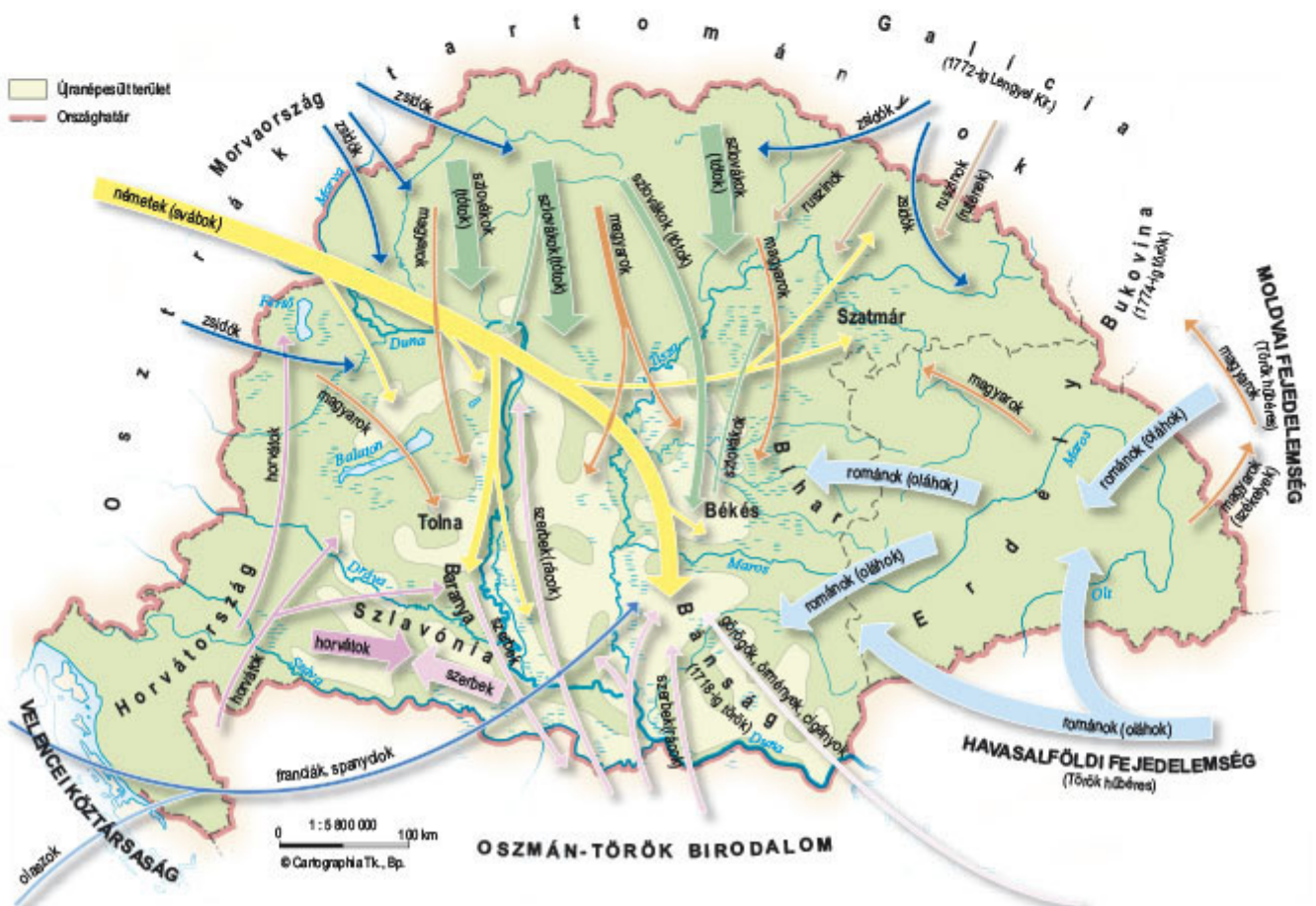
Bihar vármegye 1773-ban

Nemzetiségek a XVIII. század elején (a betelepítések előtt)

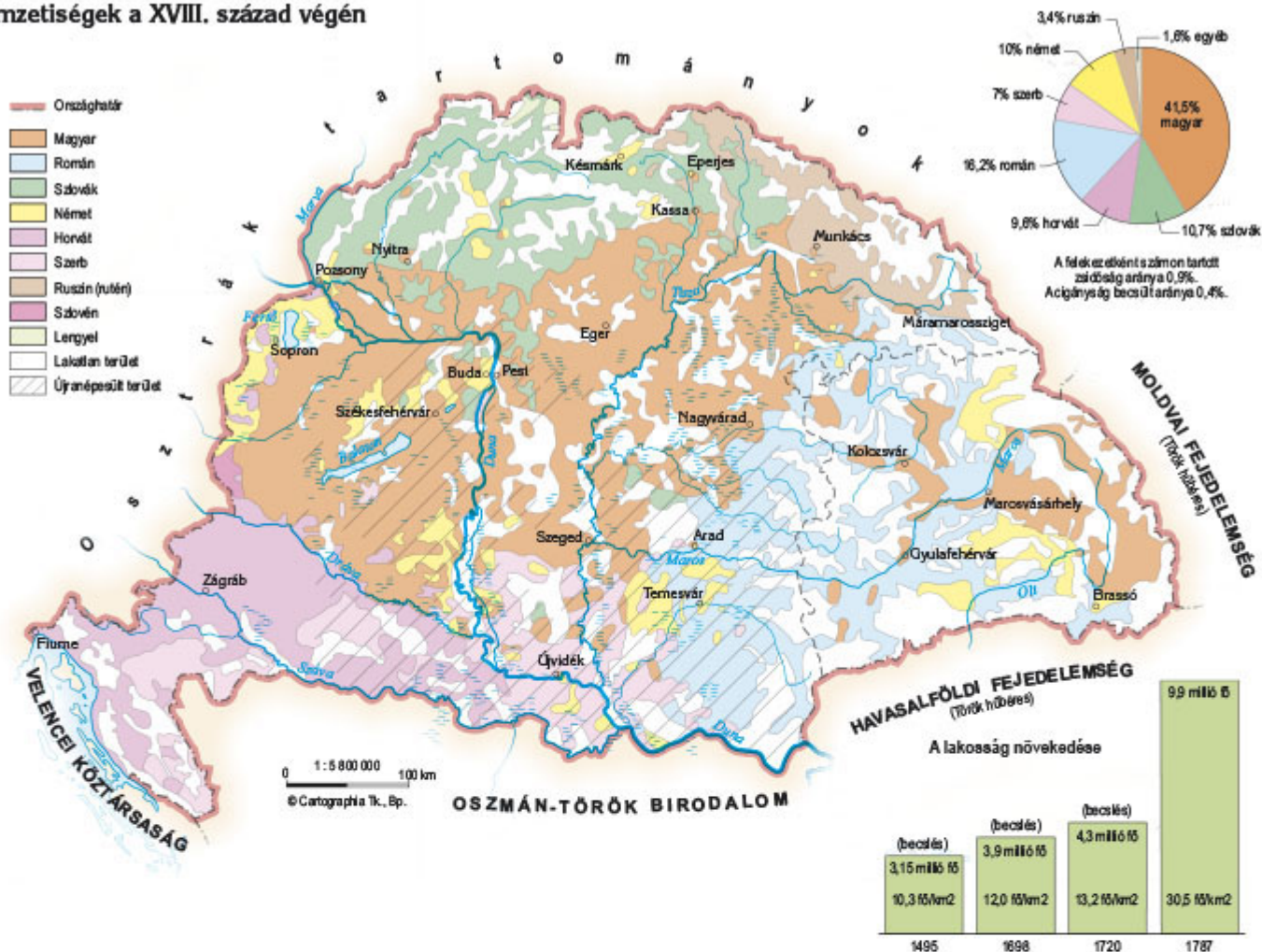

Betelepülés, belső vándorlás a XVIII. században

Nemzetiségek a XVIII. század végén

A népességyarapodás forrását a népszaporulaton kívül jelentős mértékben a bevándorlás képezte. A bevándorlás egy része az állam által folytatott szervezett betelepítés révén valósult meg, amelyben elsősorban a hazánkban sváboknak nevezett németek vettek részt. Másrészt öntevékeny betelepülés bontakozott ki, mely összefonódott a belső vándorlással, és a peremterületek felől a néptelenné vált folyóvölgyek és központi alföldi területek felé irányult.

A svábok az egyenesen Sváb Törökországnak (Schwäbische Türkei) nevezett Tolna és Baranya mellett Buda környékére, a Bácskába, a Bánságba, Békésbe, a Vértes és a Bakony vidékére érkeztek nagyobb számban. Nem alkottak összefüggő településterületet, hanem szétszórva éltek vegyesen más etnikumokkal. Az alapvetően paraszti társadalmat alkotó svábok mellett városaink jelentős részében és a nyugati határszélen éltek németek, valamint a Szepességben, a Királyföldön és Brassó környékén szászok.

Nagy tömegben települtek Erdélybe és Magyarországra Moldvából és Havasalföldről románok, régi magyar népvükön oláhok. E bevándorlással párhuzamosan folytatódott a hegyvidéki román népesség leköltözése az elpusztult falvakba. A magyar vármegyékbe és a Szászföldre költöző jövevények népszaporulata magasabb volt a református magyarokénál és az evangélikus szászokénál, így a egyes falvakban egyre nőtt az arányuk. A folyamatok következményeként a XVI. század végén a feltételezések szerint még magyar többségű Erdélyben a XVIII. század végére a románság abszolút többségbe került, míg a magyarság részaránya egyharmad alá süllyedt.

Hasonló folyamatok zajlottak le a szlovákok, régi magyar népvükön, a tótok körében is. Településterületük délebbre húzódtott a medence központja felé, s csoportjaik kirajzottak az Alföldre, a Gödöllői-dombvidéktől Békésen át a Bácskáiig. Ugyanakkor a Felvidékre Morvaországból érkező népesség közéjük olvadt be.

A szerbek, régi magyar népvükön rácok a török időktől kezdve húzódtak észak felé az elnéptelenedett területekre. Szervezetten a felszabadító háborúk idején érkeztek nagyobb tömegben. A menekülteket I. Lipót a magyar megerendszerből kihalított szerveződő határvidékeken telepítette le, s széles körű vallási kiváltságokkal ruházta fel.

A XVIII. század végére tovább növelte az etnikai tarkaságot és a hazai zsidóság létszámát a század folyamán Morvaországból és Galíciából történő tömeges zsidó bevándorlás.

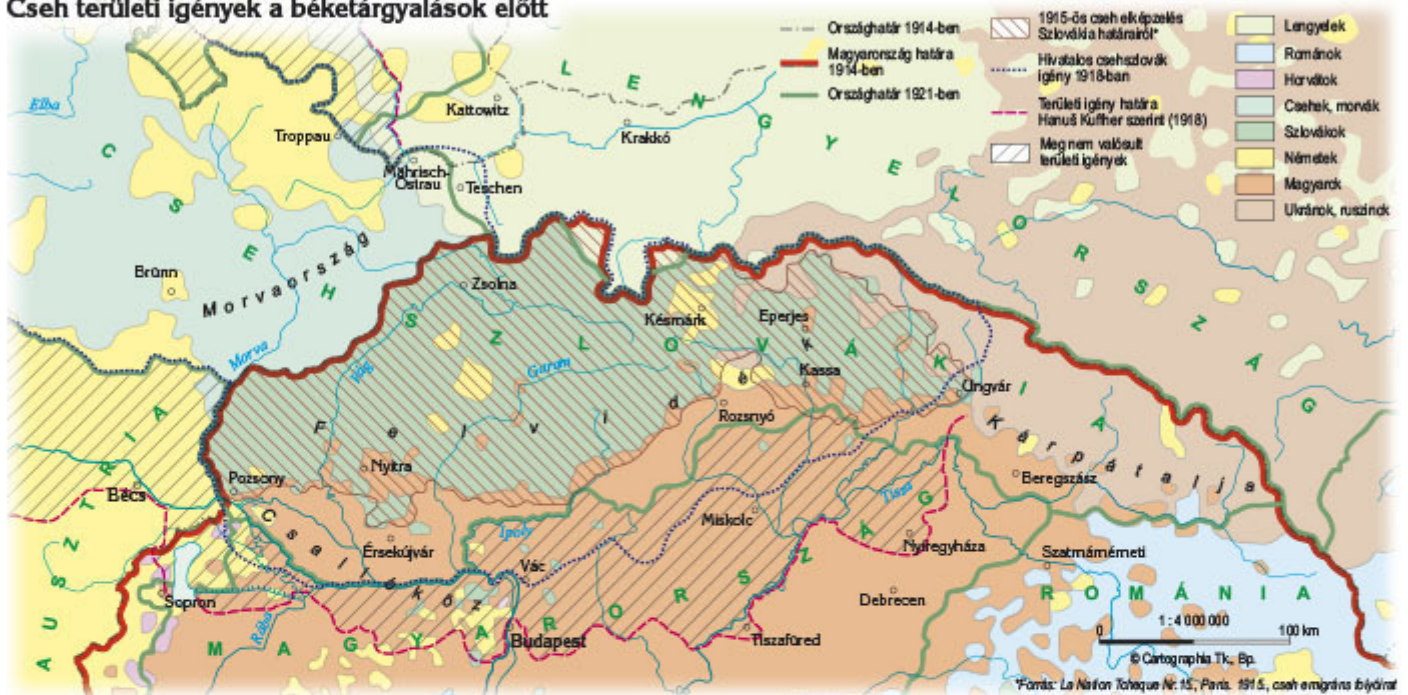
Mindezek következtében az ország soknemzetiségű jellege felerősödött, s az országban a magyarság 42%-os részesedésével csak relatív többségét őrizte meg. A XV. század végén még összefüggő magyar nyelvterület részekre szakadt, peremterületein visszahúzódott. A déli területekről szinte teljesen eltűnt a magyarság. A képet azonban több tényező árnyalja. A fenti százalékos arány az össznépességet jellemezte, az ország vezető rétegén, a nemességben belül viszont a helyzet másként alakult. Mivel a nemzetiségek többsége ún. csonka társadalmat³ alkotott, döntő többségüket a parasztság adta, s vékony vezetőrétegük – a magyarhoz hasonló horvátok kivételével – elsősorban a papságuk köréből került ki, az ország vezetésében a magyar jelleg domináns maradt.

Ugyanakkor a XIX. századi nemzeti ébredés előtt a korszak emberének identitástudatában az etnikai hovatartozásnál meghatározóbb volt a felekezeti és a társadalmi, rendi kötődés. Így még létezett az ún. hungarus tudat, amely etnikumtól függetlenül jelentette az országhoz való hűséget, és összekötötte a különböző etnikumhoz tartozó magyarországiakat.

A szomszédok igényei, az antant ígéretei

A csehek és szlovákok közeledése a szláv kölcsönösség alapján kezdett kibontakozni még a XIX. század folyamán. A szlovák vezetőréteg nem állt egyértelműen pozitívan a kérdéshez, melyet a szlovák irodalmi nyelv kialakítása tükröz. Ezt leginkább a közép-szlovák nyelvjárásra alapozták, s nem a cseh nyelvhez közelebb álló nyugat-szlovák változatra. A szlovákok azonban egyedül gyengének érezték magukat, ezért a háború folyamán felerősödött az együttműködés a két nemzet emigráns vezetői között. A Csehszlovákia létrehozását kiharcoló emigráns vezetők közül Masaryk és Beneš cseh, míg Štefanik (1880–1919) szlovák nemzetiségű volt. A cseh politikusok rendelkeztek nagyobb befolyással, és a cseh–szlovák viszonyt tökéletesen jellemzi Edvard Beneš *Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot* című könyvének első sora: „A csehszlovákok vagy egészen egyszerűen a csehek.”¹⁵ Ez az erőviszony meghatározta a végeredményt. A szlovák vezetők inkább hajlottak a megegyezésre, s koncepcióik közelebb álltak az etnikai elv érvényesítéséhez. A magyar kormánnyal tárgyaló szlovák vezetők, mint Milan Hodža, Jászival értekezve a „Tót Impérium” kiterjedését az etnikai határ mentén képelték el 1918. december elejéig.

Cseh területi igények a béketárgyalások előtt

A szláv korridor terve (1919)

Oszták területi igények (1918)

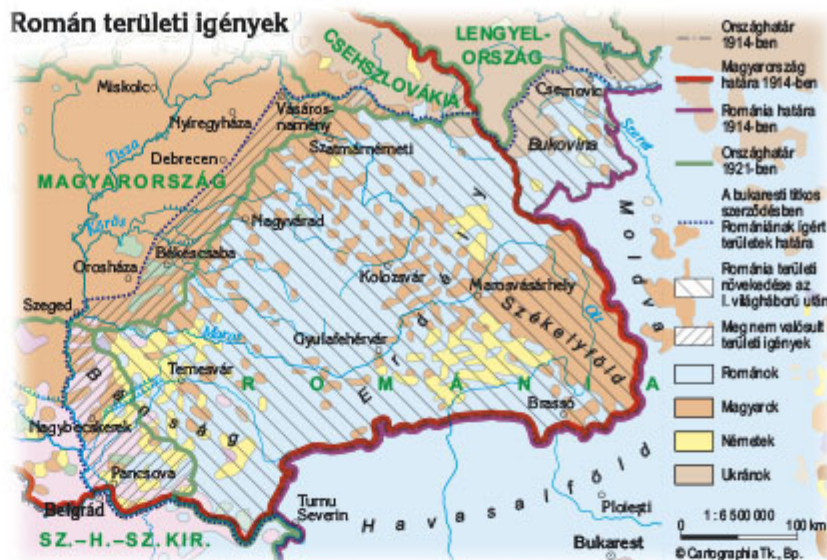
Jól látható azonban, hogyan igazították elképzeléseiket a lehetőségekhez a cseh vezetők. A háború kezdetén elgondolásaik közel álltak az etnikai határokhoz, bár két jelentős, a magyar nyelvi tömbbel közvetlenül érintkező, döntő többségében magyarok és németek lakta nagyvárost, Pozsonyt és Kassát meg kívánták szerezni. A központi hatalmak veresége a cseh vezetőket nem a tartós megnyugvás és béke lehetőségét hordozó etnikai elv érvényesítése, hanem a helyzet kihasználása irányába vitte, s jelentős magyarok, németek és ruszinok lakta vidékekre jelentették be hivatalosan az igényüket. Gyakorlatilag a teljes Északi-középhegységet és az attól északra húzódó iparosodott medencék sorát is be kívánták kebelezni Vácától Sátoraljaújhelyig. Vác elcsatolása a kortársak számára ugyanolyan traumatikusnak tűnt, mint Kassa vagy Pozsony elvesztése, melyek etnikai összetétele alig különbözött egymástól.

A lehetőségek és a magyar ellenállás hiánya további igények felmerülését eredményezte. A számos cseh elképzelés közül tán a legszélsőségebb az újságíró-szerkesztő Hanuš Kuffner, *Államunk és a világbéke* (1918) című művében¹⁶ felvázolt terv, amely szerint az elcsatolt területen a magyarság többségbe került volna a szlovákokkal szemben. Ez a terv azonban már nem került a békekonferencia elé, amely a hivatalos csehszlovák követelést is elutasította.

Hasonló sorsra jutott a ma szintén abszurdnak tekinthető „sláv korridor”¹⁷ cseh ötlete is. A javaslat mögött számos érv – természetesen nem az önrendelkezés elve – húzódott meg. A győztesek részéről a politikai megfontolás alapjául az a feltételezés szolgált, hogy a vesztesek eleve nem fognak belenyugodni a békébe, tehát erre előre fel kell készülni. Ezt a legfrappánsabban a francia háborús hős, Foch marsall fogalmazta meg a békével elégedetlen megjegyzésében: „*Ez nem béke, csak fegyverszünet húsz évre.*”¹⁸ Foch nyilvánvalóan azt az álláspontot képviselte, hogy a veszteseket kevéssé gyengítették meg, s így húsz év múlva képesek lesznek revánsot venni. Így a terv egy biztonsági zónával kívánta elválasztani a két vesztest, Ausztriát és Magyarországot, hogy ne tudjanak ellenőrzés nélkül együttműködni. A két rész, egy északi csehszlovák és egy déli jugoszláv zóna másrészt gazdasági célokat is szolgált volna: független vasúti összeköttetést a győztesek között, s tengeri kijáratot Csehszlovákia számára. Az elgondolás nem valósult meg, de a korridor nyugati részét a győztesek Ausztriának ítélték, melynek egy részét azonban a soproni népszavazás során az ország visszaszerezte.

A magyarországi román vezetőréteg 1848–49-ben, majd a Memorandum-per¹⁹ és a Popovici-terv kapcsán is többször kinyilvánította határozott elképzeléseit a birodalmon belüli külön tartomány iránti igényéről. Az antanttal 1916-ban kötött bukaresti titkos szerződésben a hadba lépésért cserébe hatalmas területi ígéretek kaptak: Bukovinát és a trianoni Magyarország keleti, északon a Tiszaig eső részét (a magyar és a román közvéleményben egészen a Tiszaig). Ez a Nagy-Románia elképzelés nyilvánvalóan messze túllépett az etnikai határokon, s megvalósulása esetén Románia nyugati sávjában a magyar népesség meghaladta volna a 90%-ot (*Id. 24. o.*). Az igények nemcsak a magyar érdekeket sértették, hanem a szerb törekvéseket is. Az ellentét nem volt új keletű: 1848-ig – amíg a magyar kormány ezt meg nem változtatta – a román görögkeleti egyház a szerb alá tartozott, s a szerbek által követelt Vajdaság – más magyarlakta területek mellett – az egész Bánságot (Bánátot)²⁰ is magába foglalta volna. A román és szerb igények 1918-tól ismét egymásnak feszültek a térségben, ami a Bánság megosztásához vezetett.

A szerb koncepció a délszláv népek bekebelezésén túl jelentős magyar és német (sváb) vidékeket is érintett, s messze meghaladta a XIX. századi, szintén túlzó elképzeléseket. Belgrád aspirációi esetében különösen kiugró anomália, hogy az igényelt területeken még relatív többséggel sem rendelkeztek, gyakorlatilag – a többi nemzetiséggel ellentétben – nem is létezett egységes szerb tömb, melyhez vegyes vidékeket csatoltak volna.

Szerb területi igények

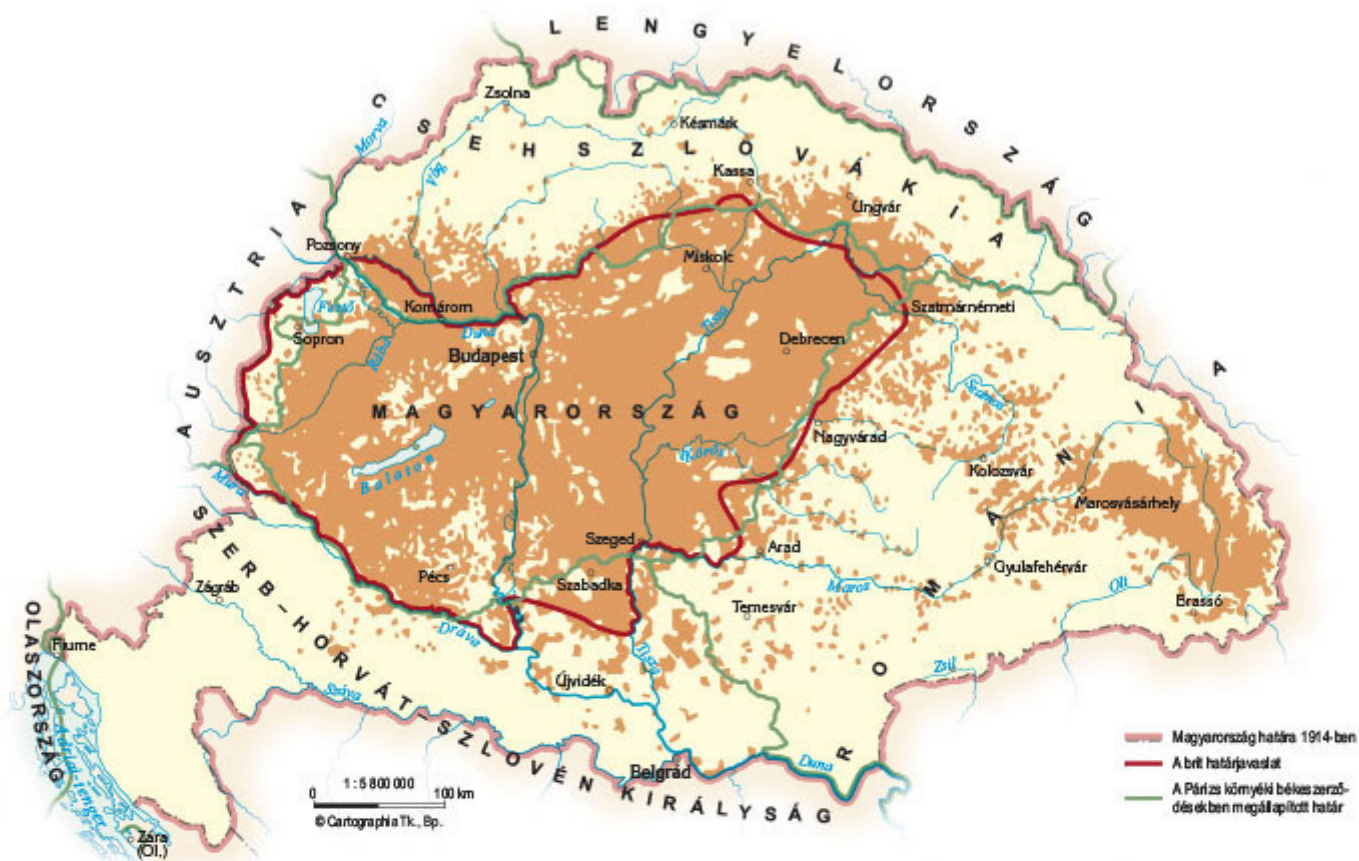
Kelet-Közép- és Délkelet-Európa népei és az I. világháború előtti határok

Kelet-Közép- és Délkelet-Európa népei és a párizsi békeszerződések utáni új határok

Brit határjavaslat (1919. február)

Magyar határmódosítási igények (a francia–magyar titkos tárgyalások során, 1920. április)

A trianoni békeszerződés és következményei

A békeszerződés körülményei

Az 1919 elején kezdődő párizsi békekonferencián a vesztes országok képviselői nem vehettek részt, a tárgyalások során szerepük kimerült a döntések tudomásulvételében.

Az előzetes egyeztetéseket, majd a döntéseket különböző bizottságok előkészítő munkája határozta meg²⁹. A brit és az amerikai diplomácia gazdasági és statisztikai adatok, térképek gyűjtésével már 1917-ben megkezdte a felkészülést a tárgyalásokra³⁰. Így történt ez Magyarország esetében is, és a bizottságok munkáját a Monarchia és Magyarország helyzetét többé-kevésbé ismerő szakmai csoportok igyekeztek támogatni. Jelentős szerepe volt a brit álláspont kialakításában a század elején még magyarbarát, ám a magyarországi nemzetiségi helyzetet megismerve a magyar politika ellen forduló Robert Seton-Watsonnak. A témában végzett munkássága meghatározó lett a brit álláspont kialakításában, ami elfogultságán kívül azért volt hátrányos Magyarországra nézve, mert sokszor pontatlan nemzetiségi adatait egyenértékűnek vették a hivatalos magyarországi statisztikákkal. Olaszország részéről nem volt tudatos felkészülés a konferenciára, a francia politikát pedig leginkább a saját érdekei és a cseh, román és szerb politikusoknak tett korábbi ígéretei befolyásolták.

A Magyarországgal foglalkozó bizottságok munkájára így a legnagyobb hatást a leendő környező országok politikusai gyakorolták. Némi túlzással elmondható, hogy Magyarország határainak a kérdésével tulajdonképpen egyetlen bizottság sem foglalkozott, viszont több is bábáskodott a leendő csehszlovák, román és szerb állam határainak megszületése körül.

Brit és amerikai részről születtek ugyan olyan határjavaslatok, amelyek az etnikai szempontokat jobban figyelembe vették, ám végül az antant ragaszkodott a korábbi fejezetben jelzett egyensúlypolitika jegyében kialakítandó biztonsági zóna megteremtéséhez, ezért a végleges döntéseket meghozó Négyek Tanácsa elfogadta a cseh, román és szerb politikusok nyomására született bizottsági javaslatokat annak ellenére, hogy tisztában voltak azoknak a wilsoni elvekkel szembenálló, az etnikai szempontokat figyelmen kívül hagyó, irreális voltával. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az etnikai elvet is szem előtt tartó Lloyd George³¹ brit miniszterelnök 1919. június 9-én, a konferencia Legfelső Tanácsának ülésén elhangzott alábbi megjegyzése: *„Ezek az emberek [Beneš, cseh külügyminiszter, és Bratianu román miniszterelnök] miután ők maguk hozták kellemetlen helyzetbe magukat, felkeresnek bennünket, és segítséget kérnek. Ezek mind afféle kis briganták, akik csak azt lesik, hogy területet lopjanak.”*³²

Mivel az antant Magyarország esetében 1919 novemberéig egyetlen magyar kormányt sem ismert el, így az csak 1919 decemberében kapta meg a meghívót a békefeltételek átvételére. A küldöttség hiába készült szakértőkkel, szakértői anyaggal, térképekkel – amelynek leghíresebb darabja Teleki Pál ún. vörös térképe, a Carte Rouge (ld. 74–75. o.) – a tárgyalásokra, álláspontját csak a véglegesen lezárt békefeltételek 1920. január 16-i átadása után ismertethette, ám a békekonferencia azokat nem vette figyelembe. Az amerikai küldöttség a wilsoni elvek semmibe vétele miatt előző év végén kivonult a békekonferenciáról. A brit és az olasz félben a magyar érvelés következtében ugyan merültek fel kétségek, végül azonban elfogadták az újratárgyalást ellenző francia álláspontot. 1920 tavaszán, Alexandre Millerand miniszterelnök hatalomra jutása után a francia féllel még folytak titkos tárgyalások, amelyek jelentős francia gazdasági befektetések ellentételeként francia külpolitikai támogatással kecsegtették a magyar határmódosítási elképzeléseket³³. Ám ezek a tervek füstbe mentek, és az ország helyzetének konszolidálása érdekében a magyar kormány képviselői 1920. június 4-én aláírták a békeszerződést.

Amerikai határjavaslat (1918. október)

Magyarország 1910. évi városhálózata és a trianoni határok

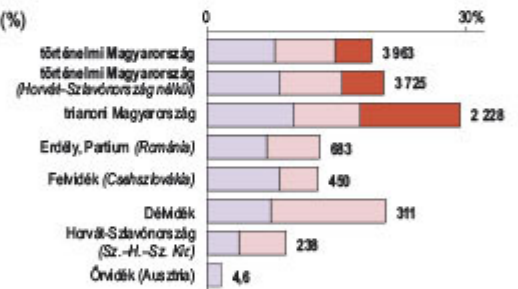
Magyarország 12 legnépesebb városa 1910-ben:

Város	Népesség (1910)
Budapest	880 400 fő
Szeged	118 300 fő
Szabadska	94 600 fő
Debrecen	92 700 fő
Zágráb	79 000 fő
Pozsony	78 200 fő
Temesvár	72 600 fő
Kecskemét	66 800 fő
Nagyvárad	64 200 fő
Arad	63 200 fő
Hódmezővásárhely	62 400 fő
Kolozsvár	60 800 fő

Magyarország legnépesebb községei 1910-ben:

Békéscsaba	42 600 fő
Erzsébetfalva	31 000 fő
Kispest	30 200 fő
Békás	26 900 fő
Szarvas	25 900 fő
Caongrád	25 300 fő
Rákospalota	25 100 fő
Törökszentmiklós	25 100 fő
Oroszló	22 300 fő

A városi népesség aránya (%) és létszáma (ezer fő) Magyarországon és az utódállamokhoz került területeken (1910)

A vasúthálózat torzulása

A XIX. század közepe óta a vasút az áru- és személyszállításban is döntő szerepet játszott. Azok a területek, ahol kiépültek a vonalak, bekapcsolódhattak a kibontakozó nemzeti, sőt regionális piacokba. Így eladhatóvá váltak a mezőgazdasági termékek, kiaknázták az ásványkincseket és könnyebben települt le az ipar. A dualizmus korában emiatt épült ki gyors ütemben a magyar vasúthálózat, melynek mutatói (pl. vasútsűrűség) a világ élvonalába emelték az ország közlekedését. Kiépültek a fővonalak, a szárnyvonalak, s nagyobb vállalatokhoz, uradalmakhoz keskenynyomtávú pályákat létesítettek. Jellemzője még a magyar vasútépitésnek az állam jelentős szerepvállalása. Baross Gábor tevékenysége révén a vonalak jelentős része az állam által létrehozott vállalat, a MÁV kezébe került, mely pontosan, olcsón és nyereségesen működött.

A gazdasági érvek mellett meghatározó szerepet játszottak a vasútépitésben a hadászati szempontok is. Ez az I. világháborúban a tömeges mozgósítások és az anyagháború következtében nyilvánvalóvá vált mindenki számára.

A vasútvonalak megszerzése, az összeköttetés biztosítása elsődrendű gazdasági és katonai érdek volt, így a területi igények kapcsán az utódállamok céljai és érveik között kiemelt helyen szerepeltették. Románia számára az Alföld keleti peremén húzódó, a román szempontból az erdélyi hegyeken túli észak-déli összeköttetést biztosító Arad–Nagyvárad–Szatmárnémeti vonal bírt elsődrendű fontossággal. Ennek megszerzése érvül szolgálhatott – más megfontolások mellett – a magyarlakta vidékek megszerzéséhez is. Csehszlovákia esetében ezt a szerepet a hegyektől délre húzódó kelet-nyugati összeköttetés biztosítása játszotta. Ez a két, egymáshoz is kapcsolódó vasútvonal, és a délről hozzájuk csatlakozó Temesvár, Zágráb, Ljubljana vonal stratégiaileg is kiemelkedő szerepet kapott volna az utódállamok esetleges későbbi Magyarországgal szembeni fellépése esetén.

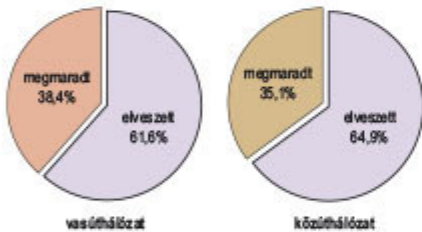
A magyar vasúthálózat a medence jellegének és Budapest kiemelkedő szerepének megfelelően sugaras felépítésű, így a határok mentén elcsatolt vonalak jelentősen deformálták a trianoni Magyarország közlekedési hálózatát, miután elcsatolták a körkörös rendszerek jelentős részét. Ezáltal a magyar vidék egyes részei közötti vasúti összeköttetés sokszor csak Budapesten keresztül, fővonalak igénybevételével valósult meg.

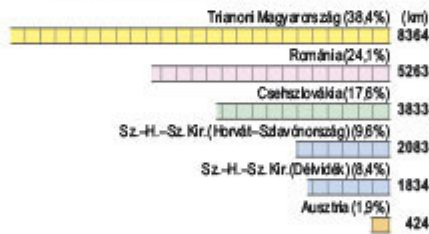
Magyarország vasúthálózata és a trianoni határok

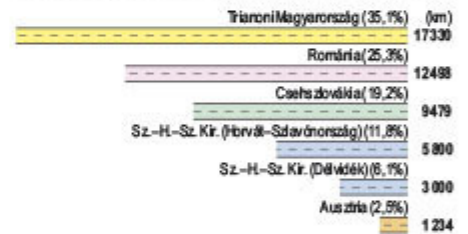
A közlekedési hálózat vesztesége (főv. & Szávánországgal együtt)

A vasútvonalak hossza a trianoni Magyarországon és az utódállamokhoz került területeken

Az állami és törvényhatósági utak hossza a trianoni Magyarországon és az utódállamokhoz került területeken

A kisantant államok vasúti kapcsolatai

A gazdasági következmények – bányászat és ipar; iparfejlesztés; hitelintézetek

Az elcsatolások a bányászat és az ipar területén alapjaiban hasonló mértékű károkat okoztak, mint a mezőgazdaságban. A statisztikák elemzésénél itt is úgy járhatunk el, hogy az elcsatolások mértékét meghaladó értékek arányaiban nagyobb, míg az azt el nem érő adatok arányaiban kisebb veszteséget jelentenek.

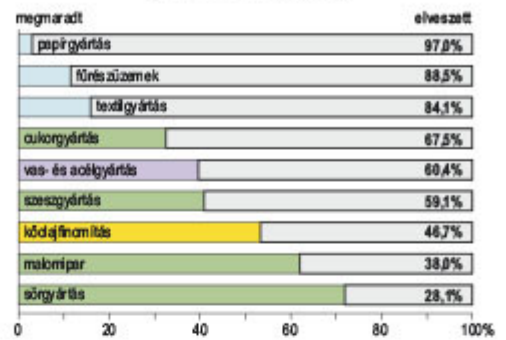
A legdrasztikusabb változások a bányászat terén jelentkeztek. A történelmi Magyarország hagyományos, évszázadok óta fejtett bányakincsei a határok túloldalára kerültek. Az alsó-magyarországi, a Nagybánya környéki és az Erdélyi-érchegységben található nemesfém-bányák arany- és ezüstkincse teljes mértékben, rézércének pedig döntő része az utódállamok tulajdonába jutott. Hasonló módon minden sóbányát elcsatoltak, mivel azok részben a Felvidéken, Máramarosban és jórészt Erdélyben találhatóak. A Hunyad megyei vasérctelepek teljes mértékben külföldi tulajdonba jutottak, míg a felvidéki érctelepek közül a trianoni országban maradt Rudabánya.

Másképpen alakult az energiaforrások helyzete. A három feketekőszén mezőből a mecseki Magyarországon maradt, míg a Petrosényi-medence és a Krassó-Szörényi-érchegység telepei teljes mértékben Romániához kerültek. A barmakőszén esetében szinte arányos az elcsatolás mértéke, mivel nálunk maradtak a tatabányai, a nógrádi és a borsodi szénmezők. A korszakban új, „modem” energiaforrások közül a vízenergia esetében mind a beépített, mind a potenciális lehetőségek döntő többsége a határokon kívülre esett. A kőolaj, valamint a földgáz esetében átlag feletti a veszteség, mivel a gazdag földgázmezők Erdélyben húzódtak, az alföldi mezőket pedig a korszakban még nem tárták fel, a zalaít is csak épp elkezdték.

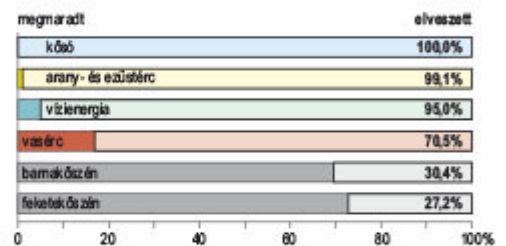
A földrajzi elhelyezkedés következtében a magyar ipart ágazatonként eltérő mértékben érintették a határváltozások. Átlag fölött csökkent a kárpáti fakincse épülő faipar és a Felvidéken jelentős bázisokkal rendelkező könnyűipar. Átlagosnak mondható mértékben csökkent a nehézipar, a gépgyártás és kohászat, míg az élelmiszeripar kapacitásai átlag felett maradtak a csonka országban.

A döntés következtében létrejött „pozitívabb” arányokat elsősorban Budapest jelentős túlsúlya eredményezte. A dualizmus korában és a világháború idején kibontakozó ipari fejlődés aránytalan mértékben koncentráltódott a fővárosra. Itt található

Egyes iparágak veszteségei az 1913-as termelési szint alapján (Horvát-Szlovánszággal együtt)

A bányászati kitermelés veszteségei (Horvát-Szlovánszággal együtt)

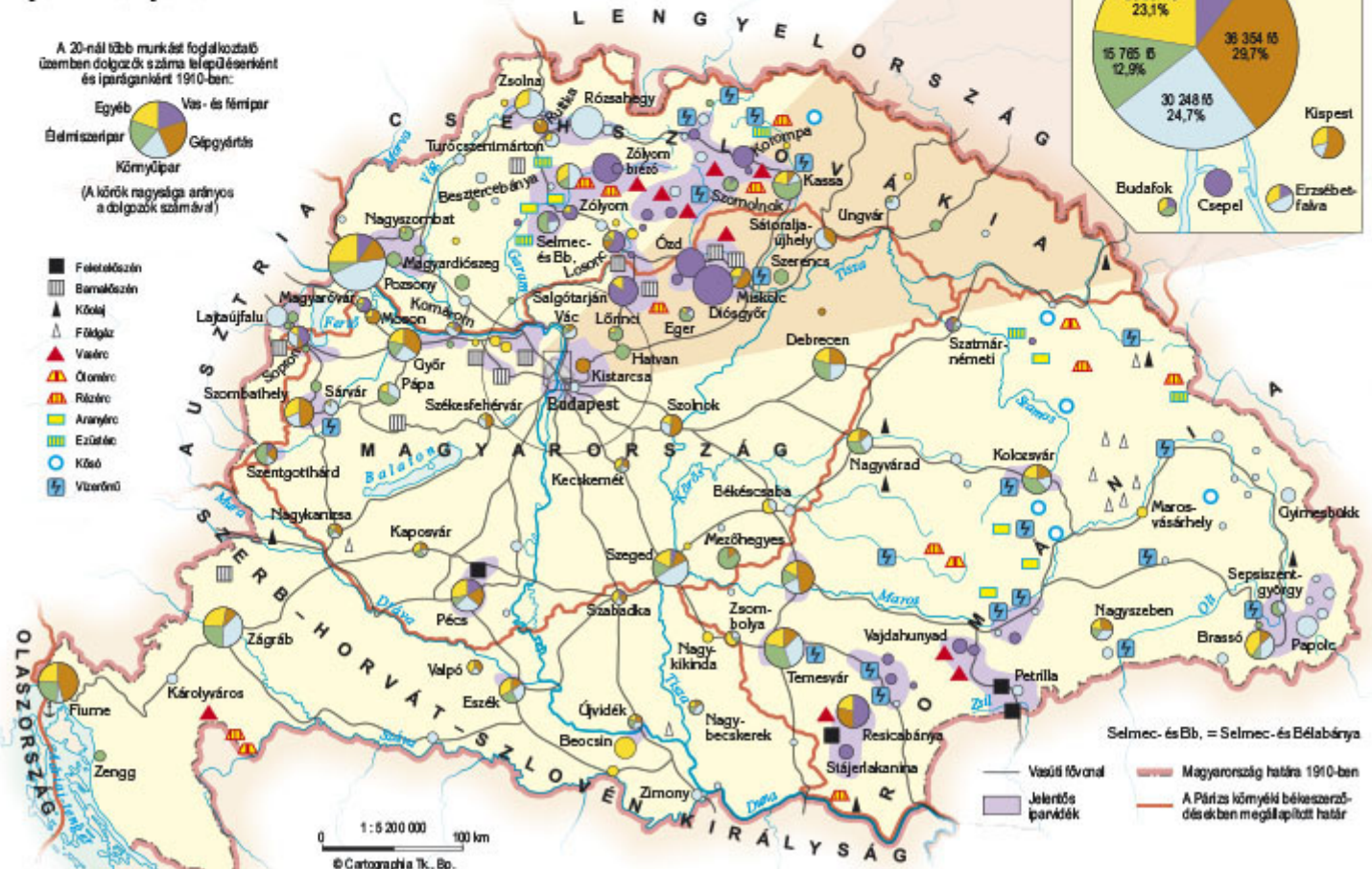

Ipar és bányászat

A 20-nál több munkát foglalkoztató üzemi dolgozók száma településenként és iparáganként 1910-ben:

- Feketekőszén
- ▨ Barmakőszén
- ▲ Kőolaj
- △ Földgáz
- ▲ Vasérc
- ▲ Ólomérc
- ▲ Rézérc
- ▲ Aranyérc
- ▲ Ezüstérc
- Kőszén
- Vízenergia

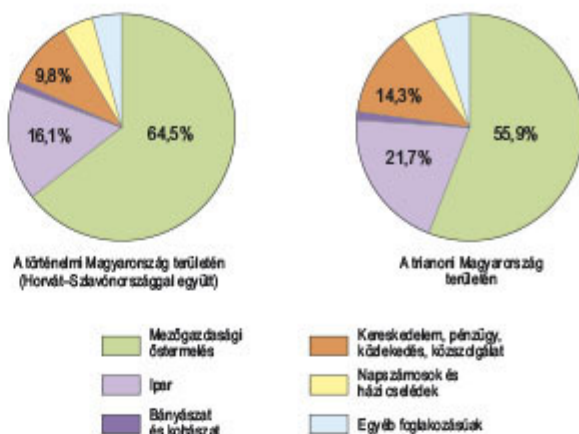
a korszakban a modern, világviszonylatban is kiemelkedő magyar malomipari kapacitás döntő része, de Csepel és a hajógyártás révén a hagyományosnak mondható nehézipar is részben a fővárosban összpontosult. Fokozott mértékben igaz ez a korszak modern ipari ágazataira, a vegyiparra, a gyógyszeriparra vagy az elektronikára, repülőgépgyártásra.

Ugyanakkor egész iparvidékek kerültek elcsatolásra, így a Krassó–Szörényi-iparvidék, mely a nehézipar egyik fontos bázisát képezte, vagy a felvidéki bányavárosokban és attól keletre kibontakozó és modernizálódó nehézipari vidék. A határok kettévágták a Nógrádi- és a Borsodi-medencében létrejött nehézipari körzetet. Itt Csehszlovákiához került a vasércletelek zöme, míg Magyarországhoz a bamaszentelepek nagyobb része a feldolgozó kapacitás jelentős részével együtt.

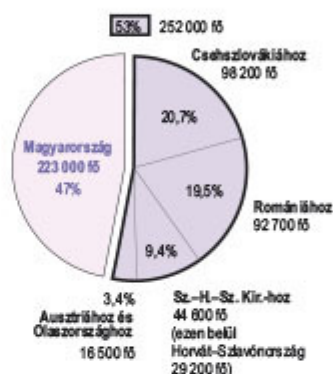
A puszta arányok és területi vonatkozások azonban nem fejezik ki a Kárpát-medence egészét érintő gazdasági nehézségeket, azaz az Osztrák–Magyar Monarchia 54 millió, hatalmas piacának széthullását. A létrejövő új államok hatalmi és etnikai ellentéteik, valamint az új nemzetállamok felépítésének tervei miatt önellátásra törekedve védvámokat alkalmaztak. Ezáltal a térség egyes országaiban túlméretezett iparágak, másutt hiányok léptek fel, s megoldásként párhuzamos kapacitásokat építettek ki, ami tökeszegénységgel párosulva nem tette lehetővé hatékony, a világcírcra termelő cégek fenntartását és létrehozását. Így néhány kivételtől eltekintve a régió vállalatai a belső piacra termeltek, visszaszorultak a világcírcről, s a dualizmus kori felzárkózással szemben a háború utáni évtizedben jónak mondható teljesítménynek számított a szinten tartás.

Jól példázza ezt a húszas években Bethlen István gazdasági stabilizációs programja, amely a külföldi tőke bevonása révén a dualizmus korának folytatása ugyan, de gazdasági szerkezetváltás-

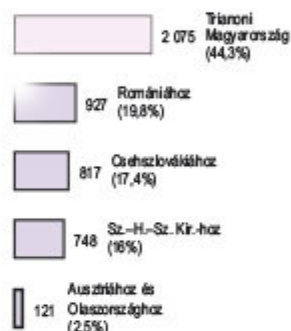
Foglalkoztatottsági szerkezet (1910–1915)
(a lakosság megoszlása a gazdasági élet egyes területei között)

Az 1913. évi ipari munkaerő vesztesége

Ipari üzemek száma (1913)

Iparfejlesztés, iparoktatási intézmények

